

Аранђел СМИЉАНИЋ*

Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Студијски програм историје
Бања Лука
Република Српска

Мила ПОПОВИЋ*

Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Студијски програм историје
Бања Лука
Република Српска

**УЛОГА ЖЕНЕ У ДИПЛОМАТИЈИ.
ЛИЧНОСТ ТЕОДОРЕ ПАВЛОВИЋ КОСАЧА
У СВЈЕТЛУ ОДНОСА ПОРОДИЦА ПАВЛОВИЋ И КОСАЧА**

Анстракт: У овом раду говори се о супрузи војводе Радосава Павловића – Теодори, која је поријеклом била из породице Косача. Њен стриц је био велики војвода русага босанског, Сандаљ Хранић, док јој је отац био Вукац Хранић. Теодорин брат био је херцег Стјепан Вукчић Косача. Поред њене личности, посебна пажња у раду посвећена је њеној улози у оновременој дипломатији, посебно на релацији између често закрвљених породица Павловић и Косача, којима је и сама припадала. У уводном дијелу рада дат је осврт на историјске изворе и литературу у којима се помиње Теодора. Највећи дио рада садржи њене помене у историјским изворима који омогућавају да се прати Теодорин животни пут од рођења до смрти. При томе су аутори биљежили и друге догађаје и процесе у којима се директно не јавља Теодора, али су на посредан начин утицали на њен живот и улогу у политичким збивањима тадашње Босанске државе. Такав приступ је био неопходан како би се сагледали сви аспекти њене дјелатности. У том дијелу текста биљежи се и више спорних и отворених питања које су аутори, анализом извора и литературе, покушали ријешити. Завршни дио рада доноси закључак и сигурно утврђене чињенице о личности војвоткиње Теодоре.

Кључне ријечи: Теодора Павловић рођ. Косача, Радосав Павловић, Иваниш Павловић, Конавоски рат, дипломатија, брачне стратегије.

* arandjel.smiljanic@ff.unibl.org

* mila.krmeta@ff.unibl.org

Abstract: This paper focuses on the wife of duke Radosav Pavlović, Theodora, who was originally from the Kosače family. Her uncle was Sandalj Hranić, the great duke of Rusag of Bosnia, while her father was Vukac Hranić. Teodora's brother was Duke Stjepan Vukčić Kosača. In addition to her personality, special attention is paid to her role in the diplomacy of the time, especially the relationship between the often inimical Pavlović and Kosača families, to which she herself belonged. The introductory part of the paper contains a review of historical sources and literature where Theodora is mentioned. The largest part of the work contains her mentions in historical sources that allow us to follow Theodora's life path from birth to death. At the same time, the authors recorded other events and processes in which Theodora does not appear directly, but they indirectly influenced her life and role in the political events of the Bosnian state. Such an approach was necessary in order to look at all aspects of her activity. In that part of the text, several disputed and open questions are noted, which the authors, by analyzing sources and literature, tried to solve. The final part of the paper contains a conclusion and facts established with certainty about the personality of Theodora.

Keywords: Theodora Pavlović born Kosača, Radosav Pavlović, Ivaniš Pavlović, the war of Konavle, diplomacy, marriage strategies

О истакнутим женама босанског средњег века писано је у скорије време неколико опширних студија. Међу њима се, међутим, није нашао и рад о Теодори Павловић, девојачки Хранић Косача.¹ Захваљујући сачуваним изворима и релевантној литератури, могуће је пратити њен животни пут од рођења до смрти, наравно не у потпуности из године у

¹ Покојни професор Ђуро Тошић је крајем прошлог и почетком овог вијека написао неколико радова о истакнутим женама босанског средњовјековља, али и о ондашњим мушко-женским односима. Међу њима се издвајају радови о босанској краљици Катарини, последњој босанској краљици Мари (Јелени) и војвоткињи Јелени Хранић. Тамо гдје је он стао ми, његови наслѣдници, настављамо како бисмо остварили његов племенити наум – да се кроз једну студију прикажу важне жене Босне у позном средњем вијеку. А да би се то остварило, неопходно је кренути путем расправа у којима ће се обрадити оне особе женског пола чија се активност може пратити у дужем временском раздобљу. У разговору са њим, подстицали смо га да настави у истом смјеру пишући и о другим значајним женама из тог времена. Професор Тошић је то, уз осмијех, обећавао, али није стизао да уради због бројних других тема којима се бавио. Нажалост, најприје болест, а затим и прерана смрт, спријечили су га да реализује своју идеју. О женама су раније писали: Ђуро Тошић, „Босанска краљица Катарина (1425–1478)”, *Зборник за историју БиХ* 2 (1997) 73–112; исти, „Последња босанска краљица Мара (Јелена)”, *Зборник за историју БиХ* 3 (2002) 29–60; исти, „Сандаљева удовица Јелена Хранић”, *Зборник радова Византолошког института* 41 (2004) 423–440; Радивој Радић, „Ана Кантакузина – византијска невеста у кући Косача”, *Зборник за историју БиХ* 2 (1997) 119–137; Александра Фостиков, „Јелена Груба, босанска краљица. Босна крајем 14. века (1395–1399)”, *Браничевски гласник* 3–4 (2006) 29–50; Emir O. Filipović, *prig., Žene u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 2015.

годину, већ кроз кључне догађаје у њеном животу: удају, добијање синова, учешће у продаји Конавала, активности за вријеме Конавоског рата и након њега, те у времену послјије смрти супруга Радосава, закључно до хронолошких граница њене смрти. Постоје радови у којима се она фрагментарно помиње, а који нам помажу у склапању дјелића слагалице за њен животни мозаик. Овдје, прије свега, треба истаћи радове Алексе Ивића², Владимира Ћоровића³, Симе Ћирковића⁴, Бориса Нилевића⁵ и Есада Куртовића⁶. Поред наведених, ту су и други радови који ће бити наведени на адекватним мјестима у тексту.

Теодора је рођена у браку Сандаљевог брата, кнеза Вукца Хранића Косаче и Катарине. Како бисмо утврдили, барем приближно, годину њеног рођења, од посебног је значаја да се утврди вријеме склапања брака њених родитеља. Тим питањем већ су се бавили истраживачи (Сима Ћирковић и Есад Куртовић) који су дошли до закључка да је брак склопљен августа 1403. године⁷. Друго спорно питање односи се на личност Катарине, Теодорине мајке. У изворима није забиљежено из које породице је она долазила. Зна се да је умрла у дубокој старости почетком 1456. године⁸. Есад Куртовић је претпоставио да је она водила поријекло из Напуљске краљевине, тачније да је била у могућем сродству са краљем Ладиславом Напуљским⁹. Имајући у виду тему нашега рада, нећемо се детаљније упуштати у одговарање на ово питање.

У браку Вукца и Катарине сигурно је рођено двоје дјеце, син Стјепан и ћерка Теодора. Стјепан је рођен 1404. или 1405. године. Ове двије

² Алекса Ивић, „Радосав Павловић, велики војвода босански”, *Летопис Матице српске* 245–246 (1907) 1–32; 24–48.

³ Владимир Ћоровић, „Како је војвода Радослав Павловић продавао Дубровчанима Конавље (1423–1427)”, *Годишњица Николе Чупића* 36 (1927) 73–109; исти, „Из прошлости Босне и Херцеговине: Војвода Иваниш Павловић; Питање женидбе херцег Стјепана и његових синова 1455”, *Годишњица Николе Чупића* 48 (1939) 133–145.

⁴ Сима Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964.

⁵ Boris Nilević, „Vojvoda Ivaniš Pavlović”, *Prilozi Instituta za istoriju* 14–15 (Sarajevo 1978) 349–361.

⁶ Esad Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009.

⁷ У изворима није забиљежено име младожење. Зна се само да је у питању био Сандаљев брат. Међутим, ако се зна да се трећи брат Вук 1405. године оженио Јеленом Вуковић Хрватинић, онда је сасвим јасно да је брак из 1403. склопио Вукац. Ову теорију поткрепљује и доказ о рођењу Вукчевог и Катарининог сина Стјепана, једне од наредних година (1404. или 1405). С. Ћирковић, *Херцег*, 5; Е. Kurtović, *Sandalj*, 48, 59.

⁸ DAD, Cons. Rog. XIV, f. 247 (15. I 1456). Уп. С. Ћирковић, *Херцег*, 5.

⁹ Вукац је 1406. године одлазио на двор краља Ладислава Напуљског у дипломатску мисију, што је Куртовић доводио у везу са његовим браком. Ова претпоставка добија на значају и ако се има у виду каснија сарадња Вукчевог и Катарининог сина, Стјепана Вукчића Косаче, са Напуљском краљевином. Више видјети у Е. Kurtović, *Sandalj*, 48–49.

године су у оптицају будући да се у повељи Сандаља Хранића из 1419. године, којом је уступио Дубровчанима свој дио Конавала, Стјепан наводи као један од њених *auctora*¹⁰. Имајући у виду да су у Босни, као и другдје у средњем вијеку, дјечаци сматрани пунољетним са 14-15 година, јасно је да би Стјепан могао бити рођен или 1404. или 1405. године¹¹, како смо већ раније навели у тексту. Дакле, несумњиви *terminus post quem* Теодориног рођења су наведене двије године. Када је ријеч о *terminusu ante quem*, њега је нешто теже одредити. Међутим, ако знамо да се Теодора удала 1421. јасно је да у тренутку удаје није могла имати мање од 12 година, што би значило да је несумњиви *terminus ante quem* била 1409. година. Ипак, и овај *terminus* би се могао сузити на коју годину раније. Наиме, обичај у Босни, и не само у овој земљи, био је да се дјеца рађају једно за другим у кратком временском интервалу. То значи да постоји могућност да се Теодора родила годину или двије након свог брата, што би значило 1406. или 1407. године. Томе у прилог иде и вријеме склапања брака, као и рођење њене дјеце, о чему ће више бити ријечи у наставку текста.

О Теодорином одрастању није познато ништа, те једино можемо уопштено констатовати да се оно није битније разликовало од дјетињства других дјевојчица у великашким породицама. Сасвим сигурно да је ту било мноштво лијепих тренутака, али и тешких искушења које је морала дијелити са другим члановима породице Косача. То се посебно односи на 1416. годину, када је њен стриц Сандаљ био доведен готово до потпуног пораза од стране Павловића, који су у то вријеме уживали турску подршку¹². Сигурно да јој није било лако ни наредних година, испуњених готово непрестаним борбама ове двије великашке породице, у којима је превласт прелазила на страну оних који су добијали турску подршку, плаћену огромним људским и финансијским губицима¹³.

Након погибије војводе Петра Павловића марта 1420. године, руковођење породичном политиком преузео је његов млађи брат Радосав, који је наставио сукобе са Косачама. Рат међу њима трајао је до краја октобра/почетка новембра 1420, када је дошло до измирења

¹⁰ Том приликом је Стјепан, попут оца и стричева, постао дубровачки властелин. Љубомир Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, Београд 1929, 298–301.

¹¹ С. Фирковић, *Херцег*, 5; Његово мишљење дијели и Е. Kurtović, *Sandalj*, 48.

¹² О томе више видјети у Аранђел Смиљанић, „Дубровачко писмо кнезу Петру Павловићу и писмо жупана Ђурђа кнезу стонском и властели стонској”, *Грађа о прошлости Босне* 3 (2010) 137–146.

¹³ О овим борбама више видјети у: Ђуро Тошић, „Vojvoda Petar Pavlović. Prilog istoriji Bosne роčetком XV вијека”, *Југословенски историјски часопис* 1–2 (2001) 35–47.

посредовањем Дубровчана, краља Твртка II и Османлија. Том приликом је договорен брак између Радосава Павловића и Теодоре Вукчић Косача¹⁴. Војвода Радосав је 3. новембра издао Дубровчанима повељу којом је потврдио Сандаљево уступање Конавала¹⁵.

А сада ћемо се вратити на збивања неколико година раније, тачније на убиство Радосављевог оца, кнеза Павла Раденовића. Овај злочин се десио 23. августа 1415. у мјесту Парена Пољана код Краљеве Сутјеске. На основу извјештаја дубровачког посланика Ивана Гундулића, зна се да су убиству кнеза Павла присуствовали војвода Сандаљ и његов брат кнез Вук, док се име Вукца Хранића нигдје не помиње.¹⁶ Можемо претпоставити да би то могла бити олакшавајућа околност при договору око склапања брака Радосава и Теодоре.

Све до тада Теодора је била у сјенци у породици Косача. Колико је познато, она је била једино женско дијете у браковима Сандаља и његове

¹⁴ „de scribendo voioude Sandalio ... super pace et concordia tractandis inter ipsum et voioudam Radoslauum Paulouich”. DAD, Cons. Rog., III, f. 4 (28. X 1420); „Ser Alouisius Mar. de Gozis, ser Marinus Pe. de Zriua, ser Laurentius Bla. de Sorgo electi fuerunt ad formandum inscriptis literam mittendam voioude Sandalio super pace intra ipsum et voioudam Radoslaum Paulouich”. DAD, Cons. Minus, II, f. 154’ (28. X 1420). cf. E. Kurtović, *Sandalj*, 237.

¹⁵ Тако на једном мјесту у повељи стоји и *ищъ да к њ знанк всакомѡ ерѣ по више реченех нашехъ властелехъ за пољ ждпе Конавали цо е прѣк било воеде (!) Сандаља и тои все даль и записао градѡ Двврѣнкѡ (!) ѡ бащинѡ и ѡ племенито ... и ми више речени вожда (!) Радосавѡ ... како находимо ѡ записѣхъ и потрдиѡ ѡ бацтинѡ и племенито више речене пољ ждпе Конавали*. Стојан Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 2005², 229; Љубомир Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, 567–568; Истог дана и Дубровчани су издали повељу о пријатељству и сарадњи са Радосавом. Franz Miklosich, *Monumenta Serbica*, Viennae 1858, 306–309; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, 569–570; Када су Дубровчани кренули у мисију посредовања и измирења понијели су са собом 1.600 перпера, од којих је половина била намијењена краљу Твртку, а остатак по пола Сандаљу и Радосаву. А. Ивић, „Радосав”, 20; Повељу су у Дубровник донијели његови посланици крстјанин Влатко и Стоја Паштровић. Тиме је и војвода Радосав прихватио смјену на босанском пријестолу и долазак на власт Твртка II. Сима Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 249; Љубо Спаравало, „Бијела кнеза Алексе Паштровића”, *Историјски гласник* 1–2 (1981) 81; Пејо Џошковић, „Krstjanin Vlatko Tumurlić i njegovo doba (1403–1423)”, *Croatia Christiana periodica* 35 (Zagreb 1995) 38; По Есаду Куртовићу, могуће да су на њихово измирење утицале и Османлије. Уз то, Павловићи су били наговарани да поштују раније извршену продају пола Конавала, а вјероватно су рачунали и на одређене привилегије које ће добити својим пристанком. E. Kurtović, *Sandalj*, 237–238.

¹⁶ Ђуро Тошић, „Писмо дубровачког посланика Ивана Гундулића о смрти кнеза Павла Раденовића”, *Зборник радова са Научног скупа: Земља Павловића, средњи вијек и период турске владавине*, ур. Милан Васић, Бања Лука–Српско Сарајево 2003, 357–366. Више о том убиству видјети у Emir O. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Sarajevo 2019, 252–254.

браће. Будући да се њено име нигдје не биљежи у наслеђивању имовине¹⁷, чини се да њена позиција није сматрана посебно важном. Тек удајом за Радосава Павловића, Теодорин значај за креирање породичне политике добио је на вриједности. Према мишљењу Симе Ћирковића, брак између Радосава и Теодоре склопљен је „вјероватно” 1421. године.¹⁸ Поставља се питање зашто брак између Радосава и Теодоре није био реализован у јесен 1420, одмах по измирењу завађених великашких кућа Косача и Павловић. Одговор на то питање лежи у компликацијама у односима Радосава са Сандаљем, те је Павловић ускоро одступио од својих обећања исказаних у повељи, што је изазвало непријатно изненађење власти Општине. Тешко је рећи шта је било узрок томе. Могуће да је Радосав очекивао извјесну новчану сатисфакцију. У сваком случају, већ почетком децембра ситуација је била толико напета да су се у преговоре укључиле Османлије¹⁹. Изговор за то био је предаја Сокола, којим је босански и османски вазални посјед прешао у руке угарских вазала. Да би се неспоразуми изгладнили, Дубровчани су крајем прве декаде децембра 1420. одлучили да упуте посланике Сандаљу, Радосаву и краљу Твртку II²⁰. Поред тога, писали су и крстјанину Влатку Тумурлићу и кнезу Остоји Паштровићу²¹.

Упутства посланицима и преписка на прелазу из 1420. у 1421. нису дали очекиване резултате, па су Дубровчани средином јануара тражили од Радосава објашњење да ли је истина да је он изјавио да не признаје ништа од онога што су његови посланици са њима договорили и како ће се то рефлектовати на њихове даље односе²². Дипломатске активности

¹⁷ То се види из остава војводе Сандаља и његове жене Јелене од 6. маја 1413, 30. октобра 1413. и 29. јануара 1419, Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, 358–359, 360–362, 363–364.

¹⁸ С. Ћирковић, *Историја Босне*, 256.

¹⁹ Овог пута они су иступали као заштитници интереса својих вазала, што ће ускоро постати уобичајено. В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Бања Лука–Београд 1999, 425; Е. Kurtović, *Sandalj*, 238.

²⁰ У Вијећу умољених 9. децембра било је одлучено *de deliberando super ambaxiata mittenda ad voyvodam Sandaliam ad Radossauum Paulouich et ad regem Bossine ... de dando voyuode Sandalie et Radossauo Paulouich yperperos quaterperos cuilibet*. DAD, Cons. Rog. III, f. 6'-7; Е. Kurtović, *Sandalj*, 238, нап. 849.

²¹ Једногласно је прихваћено *de firmando litteras dirigendas voivoda Radoslao Paulouich et Vlatcho Tumurlich patarino*. М. Динић, *Из Дубровачког архива III*, Београд 1967, 223; Радослав Грујић, „Конавли под разним господарима од XII до XV века”, *Споменик СКА LXVI* (1926) 3–121. 27; Р. Ђошковић, „Krstjanin Vlatko”, 39; Е. Kurtović, *Sandalj*, 238.

²² Након што су описали посјету посланика Павловића Дубровнику, као и својих њему када је утврђено пријатељство, власти Општине су сада изненађено писале **або сьде господине вокевода велико чьдо видимо и чькмо праве ни да господьство ти ѝ ничемь не**

настављене су 10. фебруара 1421, када су у Дубровнику боравили Радосављеви посланици. Постигнут је успјех у тим преговорима, што се види по издавању повеље о обнови пријатељства и трговачких веза са области Павловића, коју су дубровачке власти издале 18. фебруара²³.

Ипак, то је било кратког даха пошто већ почетком марта Дубровчани шаљу Радосаву ново посланство, уз прекид трговине са његовом облашћу. Сигурно је у вези са тим био долазак крстјанина Влатка и Богдана Муржића као посланика Павловића у Дубровник. Они су 9. марта добили копију повеља и уговора да их однесу свом господару на потврђивање²⁴. И поред тога нису нормализовани односи међу њима, те су преговори настављени кроз читав март, као и већи дио априла, да би договор био постигнут крајем тог мјесеца²⁵. На његов успјех свакако је утицало измирење Радосава са Сандаљем из априла мјесеца, када је Павловић издао повељу којом је потврдио продају Косачиног дијела

стръпи ни тврѣди да к тврѣдо и крѣпко нищоръ що еѣ с нама више реч(е)ни господѣства ти послаи говорили и записали и никако тои не моремо вѣровати, а потом су настављали да се дотад није десило да један господин одбаци претходно дату ријеч, посланство и своје печате, односно повељу, те због свега траже објашњење од Радосава. Медо Пушић, *Споменици српски I*, Београд 2007², 150–151; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, 570–571; Због поремећених односа и Сандаљ је кривио Дубровчане, којима је тада постало јасно да је Павловић одлучио да Конавле користи као средство за задовољење својих додатних интереса. Нису имали друге него да изразе своје неслагање са његовим лошим дипломатским потезима. Е. Kurtović, *Sandalj*, 239.

²³ Власти Општине су упутиле поклицаре Паскоја Растића и Марина Гундулића на двор војводе Радосава, који наше реч(е)не поклицаре прими и видѣ и почтова многочѣстно и по вбичаю нговѣѣхъ прѣвѣѣхъ ѣ великои љубѣвѣ и сръдачствѣ с нашѣми поклицарима беседе и љубе се, те је потом прихватио њихове молбе око потврде ранијих уговора, на шта су они издали ову повељу. П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, Београд 1840, 151–153; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 309–311; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, 571–573; А. Ивић, „Радосав”, 22; Р. Грујић, „Конавли”, 27.

²⁴ Осим дипломатског карактера, њихова мисија је имала и пословни значај који је, ипак, био у сјени постојећих неспоразума између двије стране. Повеље су писане *in indiomate slavico*. Р. Џошковић, „Крстјанин Влатко”, 42.

²⁵ У питању су биле двије повеље војводе Радосава, од 22. и 24. априла. У њима он обећава Дубровчанима пријатељство и сарадњу, гарантује сигурност њиховим трговцима у својој области и, што је за Дубровник било најважније, још једном потврђује продају Сандаљевог дијела Конавала: и щѣ на виши полъ жѣпе Конавли щтото е било воеводе Сандала и тои все далъ и записалъ градъ Дѣбровникъ и него властелемъ ѣ ващинъ и ѣ племецинъ са всимъ котаромъ о ш лѣдми и то имъ все потврѣдихъ. Павле Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 153–155, 155–157; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 311–313, 313–315; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, 573–577; Gregor Čremošnik, „Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka”, *Glasnik Zemaljskog muzeja VI* (1951) 81–119, 91–94.

Конавала, али без помена спорног Сокола²⁶. Почетком маја, Дубровчани су као одговор на Радосављево априлску повељу издали своју повељу, којом су се заклињали на пријатељство и сарадњу са војводом Радосавом²⁷. Вјероватно је након тога (мај или јун 1421) склопљен брак између Радосава и Теодоре.

Брак се показао као успјешан, пошто су у релативно кратком времену супружници добили три сина. Најприје се родио Иваниш у јуну 1423. године²⁸. Двије године касније (1425), стигао је други син Петар²⁹, а затим 1426. и трећи син Никола³⁰. Мишљење Есада Куртовића, које овом приликом прихватамо, веома је битно са становишта наше теме, имајући у виду да су се раније у историографији појављивала различита и погрешна мишљења о синовима војводе Радосава и Теодоре³¹. Дакле,

²⁶ Тада су Дубровчани напустили Соко, у који су ушле чете Косача и Павловића, како је то у споразуму било договорено. Р. Грујић, „Конавли”, 27; На измирење Радосава и Сандаља можда је утицала и Балшина смрт 21. априла 1421. В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, 425; На неки начин, ово је била Радосављева побједа јер је овом повељом доказао Дубровчанима да је половина Сокола његово власништво. Чини се да је ово била увертира у предстојеће преговоре о његовом дијелу Конавала и почетак цијенкања са циљем извлачења што боље цијене. Е. Kurtović, *Sandalj*, 239–240.

²⁷ Повеља је издата 6. маја у Дубровнику. Према тој повељи, људи Павловића су могли долазити у њихов град као и раније. F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 315–316; Ј. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, 577–579.

²⁸ Крајем јуна 1423, у Дубровник је стигао Радосављев посланик да јави како се војводи родио син првенац. Општина је гласнику за муштулук дала 100 перпера. Iorga N. 1899. 218. n. 4; DAD, Cons. Rog. III, f. 168' (30. VI 1423); „qui nuntiauit filium domino suo natum” (30. VI 1423); DAD, Cons. Maius II, f. 12, а беби Иванишу поклонила је дар у вриједности од 60 перпера. Iorga N. 1899. 218, n. 4; „pro dono dando filio ultrascripti vouuode, nato sibi”. DAD, Cons. Rog., III, f. 169 (30. VI 1423); DAD, Cons. Maius, II, f. 129 (30. VI 1423). Уп. Boris Nilević, „Posljednji Pavlovići – Bosna sredinom XV stoljeća”, *Historijska traganja* 5 (2010) 13–64, 15; В. Ћоровић, „Војвода Иваниш”, 133.

²⁹ Почетком маја 1425. у Дубровник је стигао Радосављев гласник, који је јавио да се војводи родио још један син. Тиме је Радосав желио показати да Дубровчане сматра својим пријатељима, које ће веселити принове у његовој породици. В. Ћоровић, „Како је војвода”, 98.

³⁰ Раније није било познато вријеме рођења Николе, али је Есад Куртовић претпоставио да се податак из друге половине августа 1426. односи на његово рођење: „Prima pars est de donando Jubencho Glubicich latori noui filii nati Radossauo vouiude Paulouich”. DAD, Cons. Maius, III, f. 124' (24. VIII 1426). cf. E. Kurtović, *Sandalj*, 55.

³¹ Тако је Борис Нилевић, који се бавио проучавањем ове породице, сматрао да је Теодора са Радосавом имала само сина Иваниша. По њему, Радосав је Петра стекао са другом женом која се звала Катарина. Преузето из В. Nilević, „Voivoda Ivaniš”, 350. Његово мишљење најприје је побио Есад Куртовић, који је сматрао да се овдје не ради о „нашој” породици Павловића, већ о властели Костањић: „Paul Chostanich nomine vauuode Petar Paulouich et domine Cathelene eius matris”, DAD, Cons. Rog., X, f. 159' (16. II 1448). cf.

Теодора је сву тројицу синова родила као млада жена крајем друге, односно почетком треће деценије свог живота.

Радост мајчинства повремено је била прекидана бригама и проблемима који су били у вези са сукобима породица Павловић и Косача. Сигурно је да су ти сукоби Теодори тешко падали јер је она тада била дио породице Павловић, али свакако да није могла да заборави ни породицу из које је потицала. Брак успостављен између Сандаљеве синовнице Теодоре, ћерке кнеза Вукца и рођене сестре будућег херцега Стјепана, и војводе Радосава, у који се пуно полагало, није ријешио нагомилане нерашчишћене односе међу овим породицама. Након Конавоског инцидента везаног за напад кнеза Бранка Притрченовића на град Сокол (прва половина 1422. године)³², настављени су преговори о статусу Сокола, што је довело до нових неспоразума између Сандаља и Радосава. Овог пута Радосав је желио да преговоре са Дубровчанима води по својим условима, на које власти Општине ни овај пут нису жељеле пристати³³. Негативан одговор није га обесхрабрио, те је одмах затражио посредовање Сандаља, и то на тај начин да прво прода половину Сокола, а након тога да се постигне договор и за његову половину ове плодне жупе³⁴. Очигледно да је ова тврђава била камен спотицања у односима не само Дубровника и Радосава већ и обојице војвода, што је шкодило односима међу породицама Павловић и Косача, без обзира на њихову родбинску повезаност. Преговори о статусу Сокола трајали су и у другој половини 1422, да би посредовањем Османлија дошло до споразума крајем те и почетком 1423. године³⁵.

Е. Kurtović, *Sandalj*, 55; Међутим, исти аутор је касније увидио своју грешку, те је утврдио да се не ради о Костањићима, већ о Радивојевићима – Влатковићима. У питању је војвода Петар Павловић, син војводе Павла Јурјевића и мајке Катарине. О свему више видјети у: Есад Куртовић, „Прилози просопографији Радивојевића – Јурјевића – Павловића – Петровића”, у: *Споменица академику Ђури Тошићу*, ур. Рајко Кузмановић, Бања Лука 2021, 97–121; 97–100, 108–109.

³² О томе видјети у: Аранђел Смиљанић, „Дубровачко писмо војводи Радославу Павловићу поводом пљачке кнеза Бранка”, *Грађа о прошлости Босне 7* (2014) 51–58; и Аранђел Смиљанић, „Конавоски инцидент”, *Научни скупови, књ. 15, Критичко мишљење – фактор развоја науке и друштва*, ур. Драго Бранковић, Бања Лука 2014, 163–172.

³³ У оптицају је било 14.000 дуката за његов дио Конавала са Ободом и Цавтатом, кућа у Дубровнику и виноград. А. Ивић, „Радосав”, 26.

³⁴ Све то је Павловић чинио у нади да ће власти Републике, послје силних тешкоћа које су их задесиле, овог пута пристати да плате већу суму за откуп. Р. Грујић, „Конавли”, 29.

³⁵ Краљ Твртко II није могао да утиче на сукобе између породица Павловић и Косача. То су могле само Османлије помоћу својих војних аргумената. Са тим у вези сигурно је било и подизање аспри које су у Дубровнику добили Сандаљеви посланици не би ли се на тај начин одобровољиле Османлије. Е. Kurtović, *Sandalj*, 240–241.

Рјешење Сокола није истовремено значило и регулисање међусобних односа, који су у јануару 1423. поново запали у кризу и наговјештавали нове окршаје. Постизање мира био је заједнички интерес свих, те је читав јануар обиљежен интензивним преговорима представника војвода, с посебним ангажовањем кнеза Вукца, који је био Сандаљев брат, а уједно и Теодорин отац и Радосављев пунац (таст). Зна се да је у овим преговорима учествовао гост Мијаша, као посланик Павловића, и да су разговори вођени у Сандаљевом Самобору. Том приликом је постигнуто примирје, да би већ 1. фебруара 1423. био склопљен мир³⁶. Након склапања мира, па све до избијања Конавоског рата, између ове двије породице владао је мир, што ће се одразити и на учвршћивање Теодориног положаја у дому Павловића.

Упоредо са тим трају преговори војводе Радосава Павловића и Дубровчана о продаји његовог дијела Конавала. С тим у вези је и нови помен Теодоре. Након успјешног припремања терена за наставак преговора кроз преписку, средином октобра је услиједио одлазак Матеја Градића и Томе Бунића на Радосављев двор. Они су му понудили 14.000 дуката за његов дио Конавала, али са Цавтатом и Ободом. Том приликом, они су обећали војводиној жени Теодори 1.000 дуката ако свог супруга наговори да им уступи свој дио Конавала за ту понуђену суму³⁷. Томе је претходило писмо Браила Тезаловића дубровачким властелинима Матији Градићу и Томи Бунићу, у којима је дао приједлог да у преговорима ангажују и Радосављеву супругу Теодору, те да и њу награде за посредовање³⁸.

Тиха дипломатија у другој половини 1426. дала је резултат тиме што је Радосав пристао да уступи комплетно Конавле, са Ободом и Цавтатом, док су Дубровчани били спремни платити мало више од раније нуђеног. Сада је само требало ријешити нека техничка питања, те је у ту сврху војвода Радосав крајем новембра 1426. у Дубровник упутио прилично

³⁶ Једна од тачака мировног уговора била је посебно важна за Дубровник – она да им се Соко поново преда. Као средство притиска, Сандаљ је у једном моменту напао Радосава и приморао га да пристане на одрицање од Сокола. Р. Грујић, „Конавли”, 30; В. Ђоровић, *Историја Босне*, 429; С. Ђирковић, *Историја Босне*, 256; Раво Ђивковић, „Diplomska aktivnost Braila Tezalovića”, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu* 10-2 (1974) 31–53; 39; Р. Ђошковић, „Krstjanin Vlatko”, 44; Е. Kurtović, *Sandalj*, 241, 252.

³⁷ Друга понуда била је чак 40.000 дуката, али без њихове обавезе да му плаћају годишњи доходак. DAD, Cons. Rog. III, f. 265' (14. X 1425); При свом доласку на двор Павловића, прва особа којој су се обратили био је кнез Браило. Р. Грујић, „Конавли”, 33; В. Ђоровић, „Како је војвода”, 101; Р. Ђивковић, „Brailo”, 43–44; Аранђел Смиљанић, *Људи из сјенке – дипломати обласних господара у Босни*, Бања Лука 2015, 61.

³⁸ DAD, Cons. Rog. III, f. 265 (14. X 1425). cf. Р. Ђивковић, „Brailo”, 43.

бројно посланство, у којем су забиљежени Радосав Обрадовић, звани Бан, Браило Тезаловић, Вукас Прибиловић, Радоје Љубишић и дијак Остоја Челадинић, а које је имало овлашћење да у име Павловића склопи погодбу³⁹.

Мјесец дана по њиховом доласку у Дубровник, постигнут је споразум и 31. децембра 1426. измијењане су повеље о уступању Конавала. Дубровчани су добили Павловића дио Конавала са Ободом и Цавтатом, док је војвода Радосав био богатији за 13.000 дуката (и стални годишњи доходак од 600 перпера), комад земље у Конавлима и некадашњу кућу протовестијара Жоре Палмотића⁴⁰. На тај начин, за свој дио Конавала успио је извући више него војвода Сандаљ седам и по година раније, што ће ускоро довести до нових размирица у дипломатском троуглу на релацији Дубровник – војвода Сандаљ – војвода Радосав.

³⁹ Преношење преговора на тло Општине био је још један сигнал више да је мучном преговарању коначно дошао крај. Према већини историчара, главна личност у том посланству био је Тезаловић. Р. Грујић, „Конавли”, 33; В. Ђоровић, „Како је војвода”, 104–105; Р. Živković, „Brailo”, 45.

⁴⁰ Даровање земље у повељи је образложио сљедећим ријечима: и размислихъ въ срѣчанехъ скровицехъ срѣтца моєго великѣ љубавъ моєго великѣ љубавъ и срѣд(ь)чанствѣ кнеза властѣв и все ѡпкинѣ град(а) Дѣбровника кою възда милосрѣдно срѣдичнѣ и без мѣре въ всакоємъ почтенью прострѣше и показаше ... а сади ѡще веќе почтенѣ љубавъ и приѣзанъ кою ѣчинише и показаше госпоцтѣв ми по своихъ почтенихъ послехъ въ свои врѣме наше. Поред уступања свог дијела Конавала, Радосав је повељама гарантовао привилегије које су Дубровчани добили од његових претходника. Седам хиљада дуката посланици су однијели свом господару, док је 6.000 дуката постављено у дубровачку комуно на годишњу добит. Војвода се повељом обавезао да ће бранити Дубровник од сваког непријатеља, док су Дубровчани гарантовали да ће њега и сина му Иваниша увијек примати у свом граду као своју властелу. Дубровчани су још гарантовали да ће се, у случају потребе, за Радосава увијек заложити на угарском двору. Поред тога, издејствовао је да кућом и земљом коју ће добити он и његови потомци могу слободно располагати. Када се све сабере, јасно је да је у овом цјенкању Радосав на крају успио извући максимум. Сачуване су четири повеље, од којих је двије писао дијак Остоја Челадинић, а друге двије Руско Христифоровић. П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 166–174; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 336–342, 343–348, 349–350, 350–352; С. Новаковић, *Законски споменици*, 330–332; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, 592–606, 607–612, 612–614, 615–616; О томе више видјети у: Павле Драгичевић, „Повеља војводе Радосава Павловића Дубровчанима о продаји његовог дијела Конавала”, *Грађа о прошлости Босне* 9 (2016) 37–63; Занимљиво је да су Дубровчани све своје трошкове у овим преговорима, укључујући и коначну цијену, рачунали са око 21.000 дуката. А. Ивић, „Радосав”, 32; Р. Грујић, „Конавли”, 33–34; В. Ђоровић, „Како је војвода”, 105–106; М. Динић, „Дубровачки трибути”, *Глас СКА СЛXVIII* (1935) 203–257; 247; С. Ђирковић, *Историја Босне*, 261; Паво Живковић, „Учешће босанске властеле у диоби Конавала”, *Прилози Института за историју у Сарајеву* 16 (1979) 181–188; 184.

Када је ријеч о Теодори, битно је истаћи да су Дубровчани испунили своје обећање почетком 1427. године. Посланици војводе Радосава, Браило Тезаловић и Вукас Прибиловић, примили су тада 2.000 дуката од стране опуномоћених дубровачких властелина Матеја Градића и Томе Бунића. Новац је био намијењен Браилу Тезаловићу и Теодори (по 1.000 дуката) у знак захвалности за помоћ при успјешном окончању преговора⁴¹. Треба истаћи да су уговор у Дубровнику потписали само Радосављеви опуномоћеници. Сада је требало да га и сам Радосав призна, те да се закуне на њега. Због тога су органи Општине 13. јануара 1427. упутили Ћива Гундулића војводи Радосаву како би од њега и његовог сина Иваниша добили заклетву на повеле, у којима је био уговор. За нашу тему је од значаја задатак који је Гундулић добио по доласку на двор Павловића. Требало је да наврати до *госпође* Теодоре и да јој захвали на услугама. Након тога, требало је да је замоли и за даљу подршку, уз одговарајуће ласкање⁴². Овдје долази до изражаја Теодорина способност у дипломатским активностима. Ако узмемо у обзир да је Тезаловић био један од најповјерљивијих људи војводе Радосава, и самим тим упућен у послове свог господара, његова препорука о укључивању Теодоре у преговоре добија на значају. Све ово јасно сугерише на закључак да је Теодора могла да утиче на одлуке свог супруга.

Дубровчани су били задовољни због куповине комплетне жупе Конавли, а војвода Радосав и његова супруга пуни новца који су добили. Међутим, срећа није дуго трајала пошто су вијести о параметрима продаје ускоро процуриле. Посебно је војвода Сандаљ био озлојеђен јер је сазнао да је Радосав свој дио Конавала продао за више новца у односу на његов. Уз то, била је погођена и његова сујета због тога што је његова братаница (синовица) Теодора добила 1.000 дуката⁴³, за разлику од његове жене Јелене, која седам и по година раније није добила ништа када је он продавао свој дио ове плодне жупе.

Чини се да Радосав није држао у тајности детаље уговора. То је, уосталом, било јако тешко будући да је за њих знао већи круг људи. Сандаљ се, разумљиво, распитивао и врло брзо сазнао за све параметре

⁴¹ Приликом примања тих дуката, посланици војводе Радосава (Тезаловић и Прибиловић) обавезали су се да ће штитити Матеја Градића и Тому Бунића ако икада „буду узнемирени од речене цијењене госпође или било ког лица у њено име” поводом уручених 1.000 дуката. DAD, Debita notariae XV, f. 63 (12. I 1427); cf. P. Živković, „Brailo”, 45; A. Смиљанић, „Људи из сјенке”, 62–63.

⁴² В. Ђоровић, „Како је војвода”, 108.

⁴³ „ducati IIM d'oro ... delli denari che fu dati alla mogler di Radossauo et altri suoi zentilomini”. DAD, Lett. Di Lev. X, f. 63 (23. V 1429); cf. E. Kurtović, *Sandalj*, 289–290.

продаје, што је створило приличну завист код њега. Могуће да је већ у првој половини јануара 1427. упутио протестно писмо или посланство у Дубровник⁴⁴. Вјероватно је то било повезано са обавезом Ивана Гундулића да на повратку од Павловића и краља сврати до Сандаља и захвали му за његов допринос у стицању комплетног Конавља⁴⁵. Почетком марта 1429. у Дубровник су заједно дошли посланици Радосава и Сандаља, са захтјевом да још једном прегледају и потврде уговоре. Пред њима су прочитане повеле о уступању Конавала, да би након тога кренули својим господарима. Тешко је рећи шта су тиме хтјели да постигну, односно шта их је мотивисало на такав корак⁴⁶. До краја истог мјесеца, Дубровчани су упутили војводама поклицаре да би их упозорили на турску опасност и затражили мир и слогу међу њима. Вријеме је показало да су ова, на вријеме изречена, упозорења остала без резултата⁴⁷.

Почетком јуна 1429. у Дубровнику су одлучили да се Сандаљева жена дарује са 1.000 дуката.⁴⁸ Дубровачки посланици су ту вијест требали да саопште Сандаљу. Сандаљ ће добити 2.000 дуката, а његова супруга Јелена 1.000 дуката, док други неће добити ништа. Предложено је да те

⁴⁴ Не смије се заобићи ни чињеница да су Радосављеви људи, као и жена, били издашно награђени, па је и од њих могао доћи до жељених информација. Е. Kurtović, *Sandalj*, 286.

⁴⁵ Можда је требало да он војводи саопшти за њега уљепшане податке о куповини Конавала, или да демантује гласине о цијени које су дошле до Косачиних ушију. Е. Kurtović, *Sandalj*, 285–286.

⁴⁶ То се не разазнаје ни по одлуци Вијећа умољених, које је ријешило да се одмах расправља *de deliberando ... de legendo poueglas quas habemus cum dictis dominis Sandagl et Radossauo ... de legendo illas in presenti consilio rogatorum ... de legendo dictis ambassiatoribus ambas poueglas canalis que lecte fuerunt in presenti consilio, videlicet, principalis cum bullis autenticis*. DAD, Cons. Rog. IV, f. 89' (5. III 1429); Према А. Ивићу, можда су иза ове мисије стајали Турци, који су настојали да створе неслогу у Босни, али и да поремете односе великаша с Дубровником. Ова мисија је требало да буде вид притиска у тражењу нових трибута. А. Ивић, „Радосав”, 32; Према Е. Куртовићу, ово није имало директне везе с Турцима; просто војводе су на овај начин жељеле извући нешто новца од Дубровчана. Драги Маликовић, „Павловићи и Турци”, *Зборник радова са научног скупа Земља Павловића – средњи вијек и период турске владавине*, ур. Милан Васић, Бања Лука–Српско Сарајево 2003, 171–201; 182; Е. Kurtović, *Sandalj*, 288–289.

⁴⁷ Да би их одобривољили, Дубровчани су за њих спремили чак и неке поклоне. Ипак, војвода Радосав је био свјестан турске опасности када је у прољеће те године упозоравао дубровачке власти о пријетњама Исак-бега, те их савјетовао да некако придобију овог турског крајишког намјесника. А. Ивић, „Радосав”, 32; С. Пирковић, *Историја Босне*, 262; Д. Маликовић, „Павловићи и Турци”, 182.

⁴⁸ „de donando consorti seu uxori voioude Sandagl”; „de donando eidem ducati auri mille”. DAD, Cons. Rog., IV, f. 105' (4. VI 1429); cf. Bariša Krekić, „Dva priloga bosanskoj istoriji prve polovine petnaestog vijeka”, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine* 37 (1986) 129–142; 135–136.

трансакције у форми поклона буду строго повјерљиве (*che scriptura ne altro non bisogna far di cio*).⁴⁹ Дубровчани су тада размишљали унапријед, вјероватно бринући се и за реакцију Радосава Павловића. Новац предвиђен за надокнаду разлике у параметрима купопродаје Конавала био је предмет специфичног операционализирања. Тај посао обављао је Прибислав Похвалић, Сандаљев заступник.⁵⁰

Сљедећа дипломатска акција војводе Радосава биљежи се 13. октобра 1429. Тада је у Дубровнику боравило његово посланство, са жалбом да људи Павловића прелазе на дубровачку територију чије их власти затим прихватају. Иступили су са захтјевом да се пребјеглице врате, и да се сличне ситуације у будућности не дешавају. Дубровчани су са своје стране обећали да ће се држати уговора, да неће никога прихватити, а ако неко буде покушао бјекство да ће га одмах вратити⁵¹. На основу изворне грађе чини се да се војвода Радосав покајао због продаје свог дијела Конавала, те је само тражио повод како би отпочео непријатељства против Дубровника. Уз бројне несугласице између Дубровчана и Радосава⁵², даривање Сандаља и његове жене Јелене били су додатни елементи који су изазивали незадовољство код Павловића. Иако су Дубровчани на све начине покушали да сакрију своје плаћање Косачама, у томе нису успјели⁵³.

⁴⁹ „Et perche vedemo el vostro desiderio et la vostra voglia vi dicemo che non per algun debito ma per amor non vogliando niente taglar delli IIM ducati a voi offeriti volemo che alla vostra donna sia donati altri ducati mille d'oro ... che altre gente non sia et a lei et lui pregate che questa cosa romagna credenča et che scriptura ne altro non bisogna far di cio”. DAD, Lett. di Lev., X, f. 65' (5. VI 1429); cf. B. Krekić, „Dva priloga”, 133–134.

⁵⁰ E. Kurtović, *Sandalj*, 289–290.

⁵¹ Чак су обећали да ће свом кнезу у Конавлима дати налог да сазове збор и да јавно огласи забрану – како нико не смије помагати у бјекству, нити задржавати код себе војводине пребјеглице. Ćiro Truhelka, „Konavoski rat” (1430–1433), *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 29 (1917) 145–212; 149; P. Živković, „Brailo”, 49.

⁵² Радосава је посебно погодила дубровачка одлука с почетка 1430, да прокопају канал, чиме би Цавтат претворили у острво. Услиједила је дипломатска активност војводе Радосава. Он је априла исте године упутио своје посланике, али су они у Дубровнику наступили прилично оштро, што је изазвало велико незадовољство међу Дубровчанима. Тражили су да се радови на каналу обуставе, да се њиховом господару исплати камата на уложени новац, те да му се одмах врати главница. Дубровчани су све то одбили, те су Радосављеви посланици напустили град, и то без уобичајеног поздрава. А. Ивић, „Радосав”, 24–25; Ć. Truhelka, „Konavoski rat”, 150–151; В. Њоровић, *Хисторија Босне*, 436; С. Њирковић, *Историја Босне*, 262; А. Бабић, *Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 1995, 96–97; В. Нилевић, „Posljednji Pavlovići”, 19; P. Živković, „Brailo”, 49; E. Kurtović, *Sandalj*, 294–297.

⁵³ E. Kurtović, *Sandalj*, 294–295.

Ускоро је отпочео Конавоски рат (љето 1430)⁵⁴, а са тим у вези су и нови помени војвоткиње Теодоре. Карактер овог рада је такав да се нећемо превише упуштати у све ратне и дипломатске активности јер су оне добро обрађене у низу различитих расправа и студија, већ ћемо се, прије свега, фокусирати на Теодорину улогу за вријеме тог рата. У једном тренутку Дубровчани су дошли на идеју да заједно са Сандаљем и краљем Твртком II формирају савез у циљу елиминисања војводе Радосава из политичког живота⁵⁵. Ипак, од тога није било ништа. Одлука о свему требало је да буде донијета на Порти, те су и једни и други покушавали да подмите везире. Како би то остварио, војводи Радосаву је био неопходан новац, који је једино могао добити од краља Твртка II. Павловић је успио од краља добити чак 15.000 дуката као позајмицу, с циљем да их искористи за подмићивање везира и султана и промјену њихове одлуке о отимању његових земаља. Радосав је са своје стране крајем септембра 1431. послао на босански двор жену Теодору и сина Иваниша као својеврсне таоце, односно гаранцију да ће новац вратити⁵⁶. Дубровчани су крајем новембра послали краљу Твртку II посланике Ивана Гучетића и Николу Ђорђића како би спријечили склапање савеза против Општине⁵⁷. Чувши за посланство, Радосав је покушао Твртка наговорити против њих јер су у стању да отрују и краља и Иваниша, те је молио да му сина пошаљу кући⁵⁸. Занимљиво је да се Теодора уопште не помиње у овој ситуацији.

⁵⁴ А. Ивић, „Радосав”, 32; Једну од последњих анализа збивања везаних за овај рат дао је Е. О. Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 293–309.

⁵⁵ Истина, прије него што ће кренути у конкретизацију плана, још једном су молили Сандаља да упуту посланство Радосаву, које ће му указати на међународне димензије овог сукоба које су Дубровчанима од самог почетка биле јасне. Они су тиме жељели зауставити његове даље нападе и вратити стање у нормалу. Међутим, Радосав није био спреман на попуштање и тиме сигурно признавање својих грешака, те размјена посланика која је улиједила није дала очекиване резултате. Ни Сандаљ није мировао, примао је бројна посланства, али и слао своја ка Радосаву, Твртку II, Жигмунду, те Османлијама. Е. Kurtović, *Sandalj*, 300, 302–303, 304.

⁵⁶ Чини се да придобијање краља за своје интересе и није ишло тако тешко. Било је довољно указати на могућност губитка босанске територије чему се краљ и те како противио. Ћ. Truhelka, „Konavoski rat”, 197; В. Ђоровић, „Војвода Иваниш”, 134; В. Nilević, „Posljednji Pavlovići”, 17; isti, „Vojvoda Ivaniš”, 252; Ђуро Тошић, *Требњска област у средњем вијеку*, Београд 1998, 108.

⁵⁷ Ћ. Truhelka, „Konavoski rat”, 197.

⁵⁸ Краљ је то испрочао Дубровчанима, а они су то јавили последњег дана 1431. из Јајца у Дубровник: „che nui vi avemo mandati di la per atosicar la sua Maesta e lo fiolo de Radossavo”. DAD, Lett. Di Lev. XI, f. 68 (19. I 1432). Уп. В. Ђоровић, „Војвода Иваниш”, 134–135; В. Nilević, „Posljednji Pavlovići”, 17–18.

Остаје отворено питање да ли је Теодора враћена на двор Павловића фебруара 1432. када је забиљежено да је њен син Иваниш⁵⁹ враћен оцу. Владимир Ђоровић је сматрао да јесте враћена,⁶⁰ али да ју је убрзо супруг отјерао због сукоба са њеним стрицем Сандаљем. Његово мишљење је прихватио и Борис Нилевић, али без претјераног упуштања у анализу⁶¹. Друга опција би била да Теодора уопште није била ни враћена на двор Павловића, већ је од краља отишла у област Косача. У том случају, могуће да је била погођена мужевом одлуком да је да практично као таоца на краљев двор.

Било како било, наредни помен војвоткиње Теодоре био је везан за почетак јула 1432, када су јој Дубровчани изјављивали саучешће поводом смрти њеног оца Вукца Хранића⁶². Очигледно да је у то вријеме Теодора била растављена од Радосава, али и од своје дјеце. Иначе на овом мјесту можемо навести да су дубровачки посланици у својим извјештајима означавали Радосава као „змију која уједа сву Босну”. Томе треба додати и њихове ријечи из времена када су са њим водили преговоре о куповини његовог дијела Конавала: „Оно што је са њим навече договорено можда ујутру неће вриједити”. Истина, они су те извјештаје писали у љутњи, те је питање да ли је то заиста било тако. Ако је и упола било тако како пишу Дубровчани, онда сасвим сигурно Теодори живот са Радосавом није био лаган. Војвода Радосав је склопио мир са Дубровчанима 25. октобра 1432, када им је издао повељу којом је гарантовао мир и пријатељство⁶³. Ова повеља је потврђена 25. марта 1433. године⁶⁴. У оба случаја се уз Радосава наводи и име његовог сина Иваниша. Индикативно је да се ни у једној од

⁵⁹ В. Ђоровић, „Војвода Иваниш”, 135; В. Нилевић, „Posljednji Pavlovići”, 18.

⁶⁰ Више о разводу брака у српским средњовјековним земљама видјети у: Никола Ф. Павковић, „Живот у породици и питање својине” у: *Приватни живот у српским земљама средњег века*, прир. Смиља Марјановић Душанић и Даница Поповић, Београд 2004, 309–311.

⁶¹ В. Ђоровић, „Војвода Иваниш”, 135–136; В. Нилевић, „Posljednji Pavlovići”, 18. Међутим, овдје је проблем у томе што њихово мишљење није поткријељено било каквим податком из изворне грађе.

⁶² „a vuy nobile e sauiu ser Blasio de Zorzi ambassador nostro a vouiuda Sandagl al conte Stephano suo neuo et ala dona fu del conte Vochaç ... vouiuda, habiando inteso i signori de Ragusa de la morte del magnifico conte Vochaç bon fratello della signoria vostra ... vui trouasse madona Theodora la qual e sta repudiada da Radossau Paulouich e fu fiola del conte Vochaç cum algun de i detti vouiuda Sansagl [? Sandagl] conte Stefano e dona fu del conte Vochaç, ve cometiamo dobiati condolerui g'lei e consolarua per lo modo dito via abiamo far dobiati con li altri di sopra”. DAD, Lett. di Lev., XI, f. 100-100v (2. VII 1432).

⁶³ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, 617–627.

⁶⁴ Исто, 631–632.

ових повела не помиње супруга Теодора, што би могло да укаже да је у то вријеме и даље била на двору Косача.

Лоши односи са Косачама настављени су и након смрти војводе Сандаља, када је руковођење породичном политиком прешло у руке његовог синовца Стјепана, рођеног Теодориног брата. Сукоби са војводом Стјепаном и турским четама које су пружале подршку Косачи исцрпили су Радосављеве финансије, те је он почетком августа 1436. тражио позајмицу од Дубровника, што му је без већих проблема било одобрено. Зна се да су дубровачки посланици 8. августа боравили на његовом двору, гдје им је са женом и сином војвода потврдио пријем новца и обавезао се на његово враћање⁶⁵. Остаје отворено питање ко је била жена која се помиње у овом документу. Друго спорно питање је када се Радосав оженио њоме? Једино што се зна јесте да је она умрла крајем марта 1439. године. То се поклопило са преговорима о измирењу војвода Радосава и Стјепана. Наиме, у збивањима током 1438. и 1439. Стјепан је отео Радосаву Требиње и приморске посједе⁶⁶. Том приликом су Павловићи остали и без документације (матице депозита) у напуштеном Требињу, што је и касније било предмет преговора између двије великашке куће⁶⁷.

Тада је покренуто и питање поновне удаје Теодоре за Радосава. Дубровачки посланици су јављали да је она већ била спремна да пође своје мужу, али да су настале тешкоће у преговорима које су спријечиле њен одлазак. Послије је ствар ипак ријешена јер се види да је Вијеће умољених 17. јуна донијело одлуку да се Стјепан дарује поводом сестрине удаје. Неколико седмица касније, тачније 4. јула, упућено је и Радосаву посланство са даровима, вјероватно истим поводом.⁶⁸

Сљедећи пут Теодора се помиње 19. августа 1439, у повели којом је њен супруг, војвода Радосав, заједно са сином Иванишем потврдио да је

⁶⁵ А. Ивић, „Радосав”, 44.

⁶⁶ О томе више видјети у: Ђ. Тошић, *Требињска област*, 110–112.

⁶⁷ Није познато да ли су исте враћене. Наиме, Дубровчани су 1442. године подсејали Иваниша Павловића и савјетовали да их тражи од ујака Стјепана. Дубровчанима су матице депозита биле потребне јер су, као непоништени документи, представљали опасност по добросусједске односе. Због тога је заклињање свих представника куће Павловића, па и Теодоре, било у функцији додатног осигурања, како би се избјегле могуће компликације. Више видјети у: Есад Куртовић, *Из хисторије банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку (улагање новца на добит)*, Београд 2010, 127–128.

⁶⁸ DAD, Lett. di Lev., XII, f. 148 (6.VI 1439): „... e per la discordia che direti esser esser (!) stata in lo concluder de la paxe che tra voyvoda Radossauo e voyvoda Stipano e de madona Todora la qual era aparachiada ad andar al suo marito ...” Cons. Rog. VII, f. 66 (17.VI 1439); „... de donando voyvoda Stipano ad nuptias sororis” DAD, Cons. rog. VII, f. 73’ (4. VII 1439). Уп. С. Пирковић, *Херцег*, 33, нап. 75.

примио од Дубровчана сав новац уложен на добит⁶⁹. Из истог мјесеца потиче и потврда краља Твртка II из које сазнајемо како је пред дубровачким посланицима у Бобовцу заклетву положио Иваниш, и то на уговор који је претходно потписао његов отац Радосав. У тој потврди, при крају, биљежи се и име *госпоје Тодоре*.⁷⁰ У наредне двије године не биљежи се Теодорино име у сачуваној изворној грађи.

Први сљедећи важан тренутак у Теодорином животу била је смрт њеног супруга војводе Радосава Павловића крајем новембра 1441. године. Зна се да су Дубровчани 5. децембра одлучили да се упути изјава саучешћа Теодори и синовима покојног војводе⁷¹. Послије његове смрти није одмах дошло до измирења Стјепана и његове сестре, Радосављеве удовице, и синова. Тек 12. маја 1442. посланик Косача саопштио је Дубровчанима како је његов господар склопио мир са сестром Теодором и њеним синовима.⁷² Вјероватно је у измирењу кључну улогу одиграла Теодора, која није могла поднијети даље сукобе између својих најрођенијих, брата Стјепана и сина Иваниша. У том случају, могло би се прихватити мишљење Есада Куртовића по коме је Теодора преузела улогу главног ослонца породице Павловић⁷³. У прилог таквој могућности може да послужи и посебан документ који су Дубровчани издали 10. децембра исте године (1442). У њему су обећали Теодори да ће је примити у град у случају нужде, те да ће примити у своју комуни и њено благо. Из текста документа види се да је томе претходила њена молба да јој се изда један такав документ⁷⁴. Занимљиво је да су истог дана Дубровчани издали повељу којом су војводу Иваниша и његову млађу браћу Петра и Николу признали за своје племиће⁷⁵. Није познато шта је био узрок Теодорине забринутости да тражи азил од Дубровчана.

⁶⁹ F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 398–402; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, 637–641.

⁷⁰ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, 515–516.

⁷¹ DAD, Cons. Rog. VIII, f. 71; Уп. С. Ћирковић, *Херцег*, 55. нап. 66.

⁷² „... respondendi ambaxiatoribus voyvode Stipani ad eorum ambaxiatam circa pacem secutam inter ipsum voyvodam Stipanum et eius sororem dominam Theodoram et eius filios as alia exposita”. DAD, Cons. Rog. VIII, f. 132 (12. V 1442). Уп. С. Ћирковић, *Херцег*, 56.

⁷³ E. Kurtović, *Sandalj*, 56.

⁷⁴ О томе више видјети у: Љубомир Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/2, Београд 1934, 113–115.

⁷⁵ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/2, 104–108; Три дана касније гарантовали су за сигурност њиховог поклада од 6.000 дуката у својој комуни *recerdandi ambaxiatori voyvode Iuanis Paulovich quod pevegliam ducatorum 6000 quos alias habeat in comuni nostro voy. Radossauus pater eius querit ipse v. Iuaniss a voy. Stipano et eam dare in*

Крај 1443. године донио је Босни велике промјене смрћу дугогодишњег владара Твртка II. Нови краљ Срба и Босне постао је син Стефана Остоје – Томаш, коме је подршку одмах пружио војвода Иваниш. У ту сврху, већ почетком 1444. Павловић је преко Дубровчана упутио писмо угарском краљу и деспоту Ђурђу⁷⁶. Све до прољећа 1446. војвода Иваниш и краљ Томаш били су савезници против Косаче. Њихов савез био је природна ствар јер је краљ преко њега желио оснажити централну власт, док је са Иванишеве стране био мотивисан повратом јужних крајева које је Косача отео његовом оцу. Међутим, у прољеће 1446. дошло је до преокрета када је постигнут споразум између Стјепана и краља Томаша, учвршћен браком између владара и војводине ћерке Катарине. Када је средином маја обављена свадба у Милодражи, није јој присуствовао војвода Иваниш, изражавајући на тај начин своје неслагање са новом краљевом политиком⁷⁷. За то вријеме нема података о војвоткињи Теодори, али не треба сумњати да је подржавала свог сина Иваниша.

Године 1449. Иваниш је славио своју свадбу. У Дубровнику је 26. маја донесена одлука да се прими његов позив у сватове и да му се, у свити, поклони 500 перпера. Ријешено је, чак, да му се упуте и њихови пифари и трумбетари, „да почасте будућу свадбу”⁷⁸. Косача се касније измирио са Иванишем. Он је у Дубровнику фебруара 1450. тражио љекара за свога сестрића.⁷⁹ Могуће да је до измирења дошло крајем 1449. или почетком 1450. године. Сљедећи помен војводе Иваниша указује на трајање

manibus nostris sicut alias nobis promissum est. Поново су тражили поврат те узете повеље од стране војводе Стјепана. В. Nilević, „Posljednji Pavlovići”, 36; В. Nilević, „Vojvoda Ivaniš”, 355; Esad Kurtović, „Pavlovići u ulaganju novca na dobit u Dubrovniku”, у: *Зборник радова са Научног скупа Земља Павловића – средњи вијек и период турске владавине*, ур: Милан Васић, Бања Лука–Српско Сарајево 2003, 211–234; 225.

⁷⁶ Писмо је упућено 7. јануара. За то вријеме Ђурађ је и даље био у избјеглиштву правећи са угарским владарем и великашима планове за напад на Турке и обнову Деспотовине. Уз краља и Иваниша био је војвода Доњих Краја, Петар Воисалић, док су Томашевог брата Радивоја као краља Босне подржавали војвода Стјепан Косача и војвода Владислав Клешић. В. Ђоровић, „Војвода Иваниш”, 138; С. Ђирковић, *Херцег*, 72; Рејо Џошковић, *Bosanska kraljevina u prijelomnim godinama 1443–1446*, Вања Лука 1988. 39; В. Nilević, „Posljednji Pavlovići”, 30; isti, „Vojvoda Ivaniš”, 360.

⁷⁷ Свечаности вјенчања није присуствовао ни војвода Петар Воисалић. Иако је Томаш упутио Павловићу посланике са позивницом, Иваниш није желио ни да одговори на ту мисију. Краљ му је сигурно замјерио ову увреду, али колико се зна, до сукоба није дошло. С. Ђирковић, *Историја Босне*, 281; В. Nilević, „Posljednji Pavlovići”, 34; isti, „Vojvoda Ivaniš”, 358, 360.

⁷⁸ В. Ђоровић, „Војвода Иваниш”, 140.

⁷⁹ „pro eundo ad medendum Juanis Paulovich”. DAD, Cons. Rog., XI, f. 152 (9. II 1450); Cons. Maius, IX, f. 99^v (10. II 1450). Уп. С. Ђирковић, *Херцег*, 120. нап. 5

болести која га није попуштала још од почетка године. Дана 9. маја 1450. Дубровчани су одлучили да њихов љекар Ђурђе може провести око мјесец дана код Иваниша у покушају да га излјечи. Синова болест сасвим сигурно је негативно утицала и на Теодорино здравље. Није познато да ли је и она боловала или је изненада преминула. У сваком случају, било је то средином августа 1450. године⁸⁰. Срећа у овој несрећи била је то што је Теодора избјегла нешто најгоре што се може десити сваком родитељу – да доживи смрт или погибију властитог дјетета. Наиме, војвода Иваниш је умро недуго након своје мајке. Било је то у новембру 1450. године⁸¹.

Судбина племкиње Теодоре Павловић Косача један је од најбољих примјера у српским средњовјековним земљама који показује како су жене биле најпогоднија средства у помирењу завађених властеоских породица. Цијели њен живот био је прожет компликованим односима између породице Косача, у којој је рођена и одрасла, и породице Павловић, у коју се удала и родила дјецу. Иако би се на први поглед стекао утисак да је била у сјенци мушкараца који су је окруживали, она се појављивала када је требало рјешавати кључне ствари. Као неко коме се придаје значај у посредовању у преговорима о продаји Конавала, може се закључити да је Теодора посједовала интелигенцију и изузетне преговарачке способности. Да је већ у првој деценији њиховог брака била успјешна и утицајна на свог супруга Радосава Павловића, говори и то што је за своје дипломатске активности у корист Дубровника била богато награђена. Други период њеног боравка у породици Павловић обиљежио је њен већи утицај. На то су вјероватно утицали њена зрелост и искуство. У посљедњој деценији свог живота, послје смрти супруга Радосава, Теодора је, као удовица, остварила највећи утицај у породици Павловић. О њеном угледу не само у Босни већ и у иностранству свједочи њена самостална дипломатска активност у преговорима са Дубровчанима. На крају се може закључити да се Теодора, као и друге жене средњег вијека, понашала у складу са традиционалним родним улогама, али је истовремено указала на чињеницу да јавни живот није у потпуности лишен женског утицаја.

⁸⁰ „de visitando cum litteris nostris, scribendo filium domine Theodore, matris vayvode Ivanis nuper defuncte, et etiam Stiepanum, chercech eius fratrem, condolendo se de morte domine Theodore”. DAD, Cons. Rog., XI, f. 232 (27. VIII 1450). cf. B. Nilević, „Posljednji Pavlovići”, 28.

⁸¹ Република је упутила саучешће херцегу Стјепану поводом Иванишеве смрти. DAD, Cons. Rog. XI f. 267–268 (28. XI 1450). Уп. С. Ђирковић *Херцег*, 120, нап. 5; В. Ђоровић је изнио занимљиво мишљење да је Иваниш умро од туберкулозе. В. Ђоровић, „Војвода Иваниш”, 140.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Необјављени извори – Unpublished Primary Sources

- Državni arhiv u Dubrovniku (DAD)
- Consilium Maius
- Consilium Minus
- Consilium Rogatorum
- Lettere di Levante
- Debita notariae

Објављени извори – Published Primary Sources

Čremošnik, Gregor, „Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka”, *Glasnik Zemaljskog muzeja* VI (1951) 81–119.

Iorga, Nicolae, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle* II, Paris 1899.

Miklosich, Franz, *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Wien 1858.

Динић, Михаило, *Из Дубровачког архива*, III, Београд 1967. [Dinić, Mihailo, *Iz Dubrovačkog arhiva*, III, Beograd 1967]

Драгичевић, Павле, „Повеља војводе Радосава Павловића Дубровчанима о продаји његовог дијела Конавала”, *Грађа о прошлости Босне* 9 (2016) 37–63. [Dragičević, Pavle, „Povelja vojvode Radosava Pavlovića Dubrovčanima o prodaji njegovog dijela Konavala”, *Građa o prošlosti Bosne* 9 (2016) 37–63]

Карано-Твртковић, Павле, *Србски споменици*, Београд 1840. [Karano-Tvrtković, Pavle, *Srbski spomenici*, Beograd 1840]

Новаковић, Стојан, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 2005². [Novaković, Stojan, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, Beograd 2005²]

Пуцић, Медо, *Споменици српски* I, Београд 2007². [Pucić, Medo, *Spomenici srpski* I, Beograd 2007²]

Смиљанић, Аранђел, „Дубровачко писмо кнезу Петру Павловићу и писмо жупана Ђурђа кнезу стонском и властели стонској”, *Грађа о прошлости Босне* 3 (2010) 137–146. [Smiljanić, Arandel, „Dubrovačko pismo knezu Petru Pavloviću i pismo župana Đurđa knezu stonskom i vlasteli stonskoj”, *Građa o prošlosti Bosne* 3 (2010) 137–146]

Смиљанић, Аранђел, „Дубровачко писмо војводи Радославу Павловићу поводом плачке кнеза Бранка”, *Грађа о прошлости Босне* 7 (2014) 51–58. [Smiljanić, Arandel, „Dubrovačko pismo vojvodi Radoslavu Pavloviću povodom pljačke kneza Branka”, *Građa o prošlosti Bosne* 7 (2014) 51–58]

Стојановић, Љубомир, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/1, Београд 1929. [Stojanović, Ljubomir, *Stare srpske povelje i pisma*, књ. I/1, Beograd 1929]

Стојановић, Љубомир, *Старе српске повеље и писма*, књ. I/2, Београд 1934.
[Stojanović, Ljubomir, *Stare srpske povelje i pisma*, књ. I/2, Београд 1934]

Литература – Secondary Works

- Babić, Anto, *Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 1995.
- Čošković, Pejo, *Bosanska Kraljevina u prijelomnim godinama 1443–1446*, Banja Luka 1988.
- Čošković, Pejo, „Krstjanin Vlatko Tumurlić i njegovo doba (1403–1423.)”, *Croatia Christiana periodica* 35 (1995) 1–54.
- Filipović, Emir, ur. *Žene u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 2015.
- Filipović, Emir, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Sarajevo 2019.
- Krekić, Bariša, „Dva priloga bosanskoj istoriji prve polovine petnaestog vijeka”, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine* 37 (1986) 129–142.
- Kurtović, Esad, „Pavlovići u ulaganju novca na dobit u Dubrovniku”, у: *Зборник радова са Научног скупа Земља Павловића – средњи вијек и период турске владавине*, ур. Милан Васић, 211–234, Бања Лука–Српско Сарајево 2003.
[Kurtović, Esad, „Pavlovići u ulaganju novca na dobit u Dubrovniku”, у: *Zbornik radova sa Naučnog skupa Zemlja Pavlovića – srednji vijek i period turske vladavine*, ур. Milan vasić, 211–234, Banja Luka–Srpsko Sarajevo 2003]
- Kurtović, Esad, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009.
- Nilević, Boris, „Vojvoda Ivaniš Pavlović”, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu* 14–15 (1978) 349–361.
- Nilević, Boris, „Posljednji Pavlovići – Bosna sredinom XV stoljeća”, *Historijska traganja* 5 (2010) 13–64.
- Tošić, Đuro, „Vojvoda Petar Pavlović. Prilog istoriji Bosne početkom XV vijeka”, *Jugoslovenski istorijski časopis* 1–2 (2001) 35–47.
- Truhelka, Ćiro, „Konavoski rat” (1430–1433), *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 29 (1917) 145–212.
- Živković, Pavo, „Diplomatska aktivnost Braila Tezalovića”, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu* 10-2 (1974) 31–53.
- Грујић, Радослав, „Конавли под разним господарима од XII до XV века”, *Споменик СКА LXVI* (1926) 3–121. [Grujić, Radoslav, „Konavli pod raznim gospodarima od XII do XV veka”, *Spomenik SKA LXVI* (1926) 3–121]
- Динић, Михаило, „Дубровачки трибути”, *Глас СКА CLXVIII* (1935) 203–257.
[Dinić, Mihailo, „Dubrovački tributi”, *Glas SKA CLXVIII* (1935) 203–257]
- Живковић, Паво, „Учеће босанске властеле у диоби Конавала,” *Прилози Института за историју у Сарајеву* 16 (1979) 181–188. [Živković, Pavo, „Učešće bosanske vlastele u diobi Konavala”, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu* 16 (1979) 181–188]
- Ивић, Алекса, „Радосав Павловић, велики војвода босански”, *Летопис Матице српске* 245 (1907) 1–32, 246 (1907) 24–48. [Ivić, Aleksa, „Radosav Pavlović, veliki vojvoda bosanski”, *Letopis Matice srpske* 245 (1907) 1–32, 246 (1907) 24–48]

Куртовић, Есад, *Из хисторије банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку (улагање новца на добит)*, Београд 2010. [Kurtović, Esad, *Iz historije bankarstva Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku (ulaganje novca na dobit)*, Beograd 2010]

Куртовић, Есад, „Прилози просопографији Радивојевића – Јурјевића – Павловића – Петровића” у: *Споменица академику Ђури Тошићу*, ур. Рајко Кузмановић, 97–121, Бања Лука 2021. [Kurtović, Esad, „Prilozi prosopografiji Radivojevića – Jurjevića – Pavlovića – Petrovića” u: *Spomениca akademiku Đuri Tošiću*, ur. Rajko Kuzmanović, 97–121, Banja Luka 2021]

Маликовић, Драги, „Павловићи и Турци”, у: *Зборник радова са Научног скупа: Земља Павловића, средњи вијек и период турске владавине*, ур. Милан Васић, 171–201, Бања–Српско Сарајево 2003. [Maliković, Dragi, „Pavlovići i Turci”, u: *Zbornik radova sa naučnog skupa: Zemlja Pavlovića, srednji vijek i period turske vladavine*, ur. Milan Vasić, 171–201, Banja Luka–Srpsko Sarajevo 2003]

Павковић, Ф. Никола, „Живот у породици и питање својине”, у: *Приватни живот у српским земљама средњег века*, прир. Смилја Марјановић Душанић и Даница Поповић, 300–320, Београд 2004. [Pavković, F. Nikola, „Život u porodici i pitanje svojine”, u: *Privatni život u srpskim zemljama srednjeg века*, prir. Smilja Marjanović Dušanić i Danica Popović, 300–320, Beograd 2004]

Радић, Радивој, „Ана Кантакузина – византијска невеста у кући Косача”, *Зборник за историју БиХ 2* (1997) 119–137; [Radić, Radivoj, „Ana Kantakuzina – vizantijska nevesta u kući Kosača”, *Zbornik za istoriju BiH 2* (1997) 119–137]

Смиљанић, Аранђел, „Конавоски инцидент”, у: *Научни скупови, књ. 15: Критичко мишљење – фактор развоја науке и друштва*, ур. Драго Бранковић, 163–172, Бања Лука 2014. [Smiljanić, Aranđel, „Konavoski incident”, *Naučni skupovi, knj. 15: Kritičko mišljenje – faktor razvoja nauke i društva*, ur. Drago Branković, 163–172, Banja Luka 2014]

Смиљанић, Аранђел, *Људи из сјенке – дипломати обласних господара у Босни*, Бања Лука 2015. [Smiljanić, Aranđel, *Ljudi iz sjenke – diplomati oblasnih gospodara u Bosni*, Banja Luka 2015]

Спаравало, Љубо, „Бијела кнеза Алексе Паштровића”, *Историјски гласник 1–2* (1981) 63–87. [Sparavalo, Ljubo, „Bijela kneza Alekse Paštrovića”, *Istorijski glasnik 1–2* (1981) 63–87]

Тошић, Ђуро, „Босанска краљица Катарина (1425–1478)”, *Зборник за историју БиХ 2* (1997) 73–112. [Tošić, Đuro, „Bosanska kraljica Katarina (1425–1478)”, *Zbornik za istoriju BiH 2* (1997) 73–112]

Тошић, Ђуро, *Требињска област у средњем вијеку*, Београд 1998. [Tošić, Đuro, *Trebinjska oblast u srednjem vijeku*, Beograd 1998]

Тошић, Ђуро, „Последња босанска краљица Мара (Јелена)”, *Зборник за историју БиХ 3* (2002) 29–60; [Tošić, Đuro, „Posljednja bosanska kraljica Mara (Jelena)”, *Zbornik za istoriju BiH 3* (2002) 29–60]

Тошић, Ђуро, „Писмо дубровачког посланика Ивана Гундулића о смрти кнеза Павла Раденовића”, у: *Зборник радова са Научног скупа: Земља Павловића, средњи вијек и период турске владавине*, ур. Милан Васић, 357–366, Бања Лука–

Српско Сарајево 2003. [Тошић, Ђуро, „Pismo dubrovačkog poslanika Ivana Gundulića o smrti kneza Pavla Radenovića”, u: *Zbornik radova sa naučnog skupa: Zemlja Pavlovića, srednji vijek i period turske vladavine*, ur. Milan Vasić, 357–366, Banja Luka–Srpsko Sarajevo 2003]

Тошић, Ђуро, „Сандаљева удовица Јелена Хранић”, *Зборник радова Византолошког института* 41 (2004) 423–440. [Тошић, Ђуро, „Sandaljewa udovica Jelena Hranic”, *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 41 (2004) 423–440]

Тирковић, Сима, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964. [Ćirković, Sima, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd 1964]

Тирковић, Сима, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964. [Ćirković, Sima, *Herceg Stefan Vukčić Kosača i njegovo doba*, Beograd 1964]

Торовић, Владимир, „Како је војвода Радослав Павловић продавао Дубровчанима Конавље (1423–1427)”, *Годишњица Николе Чунића* 36 (1927) 73–109. [Ćorović, Vladimir, „Kako je vojvoda Radoslav Pavlović prodavao Dubrovčanima Konavlje (1423–1427)”, *Godišnjica Nikole Čupića* 36 (1927) 73–109]

Торовић, Владимир, „Из прошлости Босне и Херцеговине: Војвода Иваниш Павловић; Питање женидбе херцега Стјепана и његових синова 1455”, *Годишњица Николе Чунића* 48 (1939) 133–145. [Ćorović, Vladimir, „Iz prošlosti Bosne i Hercegovine: Vojvoda Ivaniš Pavlović; Pitanje ženidbe hercega Stjepana i njegovih sinova 1455”, *Godišnjica Nikole Čupića* 48 (1939) 133–145]

Торовић, Владимир, *Хисторија Босне*, Бања Лука–Београд 1999. [Ćorović, Vladimir, *Historija Bosne*, Banja Luka–Beograd 1999]

Фостиков, Александра, „Јелена Груба, босанска краљица. Босна крајем 14. века (1395–1399)”, *Браничевски гласник* 3–4 (2006) 29–50. [Fostikov, Aleksandra, „Jelena Gruba, bosanska kraljica, Bosna krajem 14. veka (1395–1399)”, *Braničevski glasnik* 3–4 (2006) 29–50]

Arandel Smiljanić, Mila Popović

**THE ROLE OF WOMEN IN DIPLOMACY.
PERSONALITY OF THEODORA PAVLOVIĆ KOSAČA
IN THE LIGHT OF THE RELATIONS
BETWEEN THE PAVLOVIĆ AND KOSAČE FAMILIES**

Summary

In the turbulent 15th century, diplomacy between Bosnian kings, Bosnian great nobles, Dubrovnik and the surrounding countries came to the fore in the medieval Bosnian state. Although the main role in diplomatic activities was primarily played by special emissaries, women from noble families sometimes played a decisive role in the negotiations. In some cases, women were in the best position to mediate and reconcile quarrelling families. One such example is the noblewoman Theodora Pavlović Kosača, whose role is presented in the paper. Her whole life was permeated with complicated relations between the Kosače family in which she was born and raised and the Pavlović family in which she married and had children. Although at first glance one might get the impression that she was in the shadow of the men around her, she appeared on the scene when major issues needed to be resolved. Theodora played an important role in confirming the reconciliation of these two families in the early 1420s. And after the birth of offspring to Radosav Pavlović, we can notice how her influence becomes greater. As someone who is given importance in mediating the negotiations on the sale of Konavle, it can be concluded that Theodora possessed intelligence and exceptional negotiation skills. That she was successful and influential on her husband Radosav Pavlović already in the first decade of their marriage is shown by the fact that she was richly rewarded for her diplomatic activities in favor of Dubrovnik. After the divorce from Radosav Pavlović, she returned to him seven years later, under similar circumstances as the first time. Even then, her role was related to the reconciliation of the Pavlović and Kosače families. The second period of her stay in Pavlović's home was marked by her greater influence. This was probably influenced by her maturity and experience. She is mentioned in charters with her husband and son Ivaniš. In the last decade of her life, after the death of her husband Radosav, Theodora, as a widow, achieved the greatest influence in the Pavlović family. Her reputation, not only in Bosnia, but also abroad, is evidenced by her independent diplomatic activity in negotiations with Dubrovnik. In the end, it can be concluded that Theodora, like other women in the Middle Ages, behaved in accordance with traditional gender roles, as well as that public life was not completely deprived of female influence.

Оригиналан научни рад

Примљен: 31.03.2022.

Коначно прихваћен за објављивање: 23.08.2022.